

აკაკი ჭანტურია, მეგრული გვარები და სახელები, „არტანუჯი“, თბ., 2006, 128 გვ.

ყოველგვარი საკუთარი სახელი – ადგილისა, ადამიანისა, ცხოველ-ფრინველისა... მისი შემქმნელი ხალხის სულიერი კულტურის ნაწილია. მართალია, ტოპონიმი, ანთროპონიმი, ზოონიმი, თეონიმი და ა. შ., უპირველეს ყოვლისა, ენობრივი ფაქტია, მაგრამ არანაკლებ საინტერესო და მნიშვნელოვანია, თანაც ჩასაწვდომად უფრო რთული, მათი გარეენობრივი ასპექტები. თუ თითოეულ საკუთარ სახელში ღრმად ჩავიხედავთ, მისი ბგერობრივი არსის მიღმა აღმოვაჩენთ ხალხის ისტორიული თუ რელიგიური წარსულის, ეთნოგრაფიული ყოფისა თუ ყოველდღიური სამეურნეო საქმიანობის, მეზობელი ხალხებთან ურთიერთობის გამოძახილს, ლოგიკური აზროვნებისა თუ სახელდების მოტივაციის თავისებურებას.

როგორც ცნობილია, ყოველგვარი საკუთარი სახელის, მათ შორის ანთროპონიმის (პირსახელის, მეტსახელის, გვარსახელის) ორგვარი წყარო არსებობს: წერილობითი და ზეპირი. დღევანდლობამდე ჩვენს ეროვნულ თუ რეგიონულ წიგნთსაცავებსა და მუზეუმებში სხვადასხვა სახის მრავალი ისეთი ხელნაწერი არის დაცული და შენახული, რომელთა მზის სინათლეზე გამოტანა და დეტალური მეცნიერული ანალიზი ბევრის მომტანი იქნებოდა არა მარტო ენათმეცნიერების, არამედ აგრეთვე ისტორიის, ეთნოგრაფიის, რელიგიური ცხოვრების, ხალხის ყოველდღიური ყოფილა და გრძნობების შესწავლისათვის. მაგრამ რაც დაწერილი და აღწერილი შემოგვრჩა, თუნდაც კერჯურობით ხელმიუკარებელი, არ დაიკარგება, დავიწყებას არ მიეცემა, ონომასტიკურ მასალას კი (განსაკუთრებით ანთროპონიმს), ფოლკლორისა არ იყოს, ყოველი განვლილი ათწლეული აკლებს რაღაც მეტად მნიშვნელოვანს, რომლის შენარჩუნებაზე ზრუნვა არა მხოლოდ ცალკეული ენთუზიასტი მეცნიერ-მკვლევრის, არამედ მთელი სახელმწიფოს საზრუნავი უნდა იყოს.

ამ თვალსაზრისით თუ მივუდგებით, ქართული ანთროპონიმიკის ფასეული შენაძენია არქეოლოგ აკაკი ჭანტურიას მიერ შეკრებილი მეგრული გვარებისა და, განსაკუთრებით, პირსახელების მასალა, რომლის ერთი ნაწილი დაიბეჭდა თსუ ონომასტიკის სამეცნიერო-კვლევითი ლაბორატორიის კრებულში „ქართველური ონომასტიკა, II“ (თბ., 2004), ხოლო სრულად გამოსცა „არტანუჯმა“ 2006 წელს.

აკ. ჭანტურია (1881-1949) იმ ქართველთა რიცხვს განეკუთვნება, რომელთაც საზღვარგარეთ მიღებული ცოდნა-განათლება მშობლიური ხალხის სამსახურში ჩააყენეს: ინგლისში უმაღლეს გეოლოგიურ განათლებას ნახიარები, იგი 1920 წელს დაბრუნდა საქართველოში, მშობლიურ კუთხეს მიაშურა და აქტიურად შეუდგა ზუგდიდში „სამეგრელოს მუზეუმის“ დაარსებას, იყო სიძველეთა დაცვის რწმუნებული, იკვლევდა რეგიონის მატერიალური კულტურის ძეგლებს, ეთნოგრაფიას, ანთროპონიმიას... თბილისის სახელმწიფო

უნივერსიტეტის შრომებში დაიბეჭდა მისი „ისტორიულ-არქეოლოგიური ძეგლები სამეგრელოში“ (თსუ შრომები, 227, 1982, გვ. 209-246; გაგრძელება: თსუ შრომები, 283, 1989, გვ. 175-185) და „მასალები მეგრულ-ქართული ეთნოგრაფიული ლექსიკონისათვის“ (თსუ შრომები, 321, 1996, გვ. 213-230).

მეგრული გვარები და სახელები (11600-მდე ერთეული, მათგან გვარები – 4300-მდე, სახელები – 7300-მდე) აკ. ჭანტურიას ჩაუწერია ძირითადად დას. საქართველოში, კერძოდ, ზუგდიდის, წალენჯიხის, ჩხოროწყუსა და ხობის რაიონებში (სოფლები ანაკლია, ახალი ხიბულა, ახუთი, დარჩელი, დიდი ნეძი, ზუგდიდი, კახათი, კირცხი, ლედგებიე, ლეწურწუმე, ლია, ნარა-ზენი, ნიკოსია, ოზუჯი, საჩინო, საჯიჯაო, ქარიატა, გულისკარი, შუა ხორგა, ცაიში, ჭაჭვინჯი, ჭკადუაში, ხიბულა, ხობი, ხორგა, ჯიხაშკარი). დასახელებული სოფლები დასავლეთ სამეგრელოშია განლაგებული. წიგნში შეტანილ გვართა სიას, უპირველეს ყოვლისა, შეუძლია შეგვიქმნას წარმოდგენა ზოგ გვარზე, რომელიც ფაქტიურად დღეს აღარ არსებობს, მაგრამ შემოგვინახა ანთროპოტოპონიმმა. მაგალითად, წალენჯიხის რ-ნის მუჟავაში ბორცვს ეწოდება საბებელიო. გადმოცემით, უწინ ამ ბორცვზე გვარად ბებელიები ცხოვრობდნენ. ეს გვარი ამჟამად არსად დასტურდება. მაგრამ აკ. ჭანტურიას მიერ შედგენილ სიაში იგი შეტანილია. უნდა ვიფიქროთ, რომ გასული საუკუნის 30-იან წლებში აქ ამ გვარის თუნდაც ერთი წარმომადგენელი მაინც ცხოვრობდა. ამის გარდა, წიგნის ავტორს 30-იან წლებშივე ჩაუწერია გვარი გვაძა, გვაძავა. ამჟამად არც ეს გვარი დასტურდება სამეგრელოში, მაგრამ მას აღადგენს ანთროპოტოპონიმი საგვაზა (სოფ. ზენი, ნოჯიხევის თემი). მსგავსი მაგალიტები შეიძლება რამდენიმე ათეული დაიძებნოს... მეორე მხრივ, აღნიშნულ წიგნში შეტანილია გვარები, რომლებიც დასახელებულია შუა საუკუნეების საეკლესიო დავთრებში, მაგრამ შემდეგ არ ჩანს. კერძოდ: 1616-1621 წწ. შედგენილ „საცაიშლო გამოსავალი მოსაკრებლობის დავთარში“ ვკითხულობთ: „მართებს ციბუკიას გამცემიას...“ (ქართული სამართლის ძეგლები, III, გვ. 456), „მართებს გუბუჭურვას გამიცემიას...“ (იქვე). (ორივე სოფ. დარჩელის მცხოვრებია). სხვა მაგალითი: ამავე საისტორიო წყაროში დასახელებულია ხუხულია ადამელია (იქვე, III, გვ. 465). გვარი ადამელია გასული საუკუნის დამლევისათვის გამჭრალი იყო, მაგრამ, როგორც ჩანს, ნახევარი საუკუნით ადრე ამ გვარს ჯერ კიდევ ატარებდა სოფ. ჩოხათის ერთი მცხოვრები მაინც, როგორც ეს ჩანს სარეცენზიო წიგნიდან. საცაიშლო ბეგრის გადამხედულთა შორის დასახელებულია მახარებელი აბუსერია (იქვე, III, გვ. 443). XX ს-ის დამლევის სამეგრელოში არც ეს გვარი (აბუსერია) ჩანს... სხვა მრავალი მაგალითითაც შეიძლება დავრწმუნდეთ, რომ XVII ს-ის პირველ ნახევარში დაფიქსირებული ზოგი გვარი XX ს-ის დამდეგისათვის უკვე გამჭრალია.

აკ. ჭანტურიას მიერ შედგენილი პირსახელთა სია ასევე იძლევა მნიშვნელოვანი დასკვნების გაკეთების საშუალებას. ქართული სამართლის ძეგლების მრავალტომეულში დასახელებულ საეკლესიო გლეხებს იშვიათად ჰქვიათ კალენდარული სახელები: „აფხაზეთის საკათალიკოზო მოსაკრებ-

ლობის დავთრის“ (1621 წ.) მიხედვით, ოდიშის სოფლებში (ნაგვაზავო, საჭურჭლორიო, ხიბულა, ნაუანუელი, ხოირი, თილითი, ხაუჟელი, ტუვარუ, ჭალა) (იქვე, III, გვ. 412-435) დასახლებულია 300-მდე საეკლესიო გლეხი (უმეტესობა სახელითა და გვარით, მცირე ნაწილი კი – ან ოდენ გვარით, ან – ოდენ სახელით), რომელთა დიდზე დიდ უმეტესობას ჰქვია კოლხური სახელი ან მეტსახელი (მახარებელი, ბუხუტია, ოფიშხუა, სტუმარია, გვიგვა, უჩაკოჩი, გამიგონა, მახიოლა, მახუტოლია, სომიხერდა, უღვინობა, უჩაია, ობიშხა, თოლიშია, კოჩია, თოლიორჭო, თოსკუამია, მირჩილია, სოხერდია, კოჩივარა, მიძირუდა...), ხოლო საეკლესიო (კალენდარული) სახელი მხოლოდ რამდენიმეა: ივანე (3), გიორგი (3), იოვანე (2), გრიგოლია. მაშასადამე, ამ ერთი დავთრის მიხედვით, კანონიკურ პირის სახელთა ხვედრითი წონა ოდიშში მხოლოდ და მხოლოდ 0,3%-ია. დაახლოებით ასეთივე პროპორციაა დაცული აკ. ჭანტურიას მიერ გასული საუკუნის 30-იან წლებში შეკრებილ მეგრულ სახელებშიც.

დასკვნა: მართალია, როგორც არიანე ჭანტურია (აკ. ჭანტურიას ვაჟი) აღნიშნავს, „სამწუხაროდ, ხელშეკრულებით გათვალისწინებული სახელები-სა და გვარების ახსნა-განმარტება (წარმოშობა, სქესობრივი მიკუთვნება) ავტორს შეუსრულებელი დარჩა“, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, აკ. ჭანტურიას „მეგრული სახელები და გვარები“ მრავალმხრივ საინტერესო წყაროა ქართველური, კერძოდ კი კოლხური, გვარ-სახელების კვლევისათვის.

პაატა ცხადაია

Tavsili - The Traditional Oral Translation of the Bible in Judeo-Georgian. A Critical Edition of Genesis, Part I. The Text, By Reuven Enoch, Publication of the Hebrew University, Jewish Oral Tradition Research Center XXVIII, Edited by Aharon Maman. Jerusalem, 2008, 265 p.

[თავსილი – ბიბლიის ტრადიციული ზეპირი იუდეურ-ქართული თარგმანი. დაბადების კრიტიკული გამოცემა, ნაწ. I, ტექსტი, რეუვენ ენოხის მიერ. ებრაული უნივერსიტეტის პუბლიკაცია, ებრაული ზეპირი ტრადიციის შემსწავლელი ცენტრი XXVIII, აჰარონ მამანის რედაქციით, იერუსალიმი, 2008, 265 გვ.]

რეუვენ ენოხის (რუბენ ენუქაშვილის) ეს პუბლიკაცია ნამდვილად მნიშვნელოვანი შენაძენია, კერძოდ, ქართველოლოგიაში, რამდენადაც იგი ქართული ენის დღემდე უცნობ პლასტს შეიცავს, და, ბუნებრივია და ალბათ, პირველ რიგში, ებრაისტიკისთვის, რამდენადაც იგი ახალ ფურცელს შლის ბიბლიის თარგმანების (თარგუმების) ისტორიაში. თავსილის სახით ჩვენს წინაშეა დაბადების წიგნის ზეპირად შესრულებული ტექსტები, რომ-